

ENGELLİ ÇOCUĞU OLAN AİLELERİN YALNIZLIKLARININ BAZI DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ

Dr. Öğr. Gör. Talha TURHAN¹
Sevgi AKGÜL²
Adem ŐEKER³

ÖZET

Bu çalışma, engelli çocuğa sahip ailelerin yalnızlık düzeylerini cinsiyet, yaş ve gelir düzeyine göre incelemeyi amaçlamaktadır. Kayseri ilinde yaşayan 131 engelli çocuğa sahip ebeveyn ile gerçekteştirilen araştırma, ilişkisel tarama modeli kullanılarak yapılmıştır. Araştırmanın verileri, demografik özellikleri belirlemek amacıyla araştırmacı tarafından geliştirilen kişisel bilgi formu ile toplanmış, yalnızlık düzeylerini ölçmek için ise SELSA-S (Sosyal ve Duygusal Yalnızlık Ölçeği) anketi uygulanmıştır. Elde edilen verilerin analizinde t-testleri, F-testleri ve farklı gruplar arasındaki anlamlı farklılıkları belirlemek için Tukey testleri kullanılmıştır.

Çalışmanın bulguları, cinsiyetin yalnızlık üzerinde anlamlı bir fark yaratmadığını, ancak yaş ve gelir düzeyinin yalnızlık üzerinde önemli etkiler yarattığını göstermektedir. Genç ebeveynlerin, ileri yaş gruplarındaki ebeveynlere kıyasla daha yüksek yalnızlık düzeyleri yaşadığı bulunmuştur. Bu durum, genç ebeveynlerin engelli bir çocuğa bakma konusunda daha az deneyime sahip olmaları ve sosyal destek sistemlerinden yeterince faydalanamamaları ile ilişkilendirilebilir. Ayrıca, düşük gelirli ailelerin, yüksek gelirli ailelere göre daha fazla yalnızlık yaşadıkları tespit edilmiştir. Maddi zorlukların, ailelerin sosyal ilişkilerini sürdürme kapasitelerini olumsuz etkilediği ve yalnızlık düzeylerini artırdığı sonucuna ulaşılmıştır.

Sonuç olarak, bu çalışma, engelli çocuklara sahip ailelerin yalnızlık deneyimlerinin cinsiyet, yaş ve gelir düzeyine bağlı olarak değişiklik gösterdiğini ortaya koymaktadır. Elde edilen bulgular, yalnızlığın azaltılmasına yönelik bireyselleştirilmiş sosyal destek ve eğitim programlarının önemini vurgulamaktadır. Aynı zamanda, düşük gelirli ailelere yönelik mali desteklerin ve sağlık müdahalelerinin, yalnızlığı azaltmada etkili stratejiler arasında yer alabileceği sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yalnızlık, Engelli Çocuklar, Aile, Sosyal Psikoloji, EĞitim Yönetimi.

¹ Erciyes Üniversitesi, Adalet MYO, Kayseri, talhaturhan@erciyes.edu.tr

² Talas İlçe Milli EĞitim Müdürlüğü, Kayseri, kodlamatemel@gmail.com

³ Fethiye İlçe Milli EĞitim Müdürlüğü, Muğla, ademseker73@gmail.com

EXAMINATION OF THE FAMILIES WITH DISABILITIES IN TERMS OF SOME VARIABLES

ABSTRACT

This study aims to examine the loneliness levels of families with disabled children in terms of gender, age, and income level. The research was conducted with 131 parents of disabled children living in the province of Kayseri, using a relational screening model. The data were collected through a personal information form developed by the researcher to determine demographic characteristics, and the SELSA-S (Social and Emotional Loneliness Scale for Adults) was used to measure loneliness levels. T-tests, F-tests, and Tukey tests were applied to analyze the data and to identify significant differences between the groups.

The findings of the study revealed that gender did not have a significant effect on loneliness, but age and income level had notable impacts. It was found that younger parents experienced higher levels of loneliness compared to older age groups. This may be attributed to the fact that younger parents have less experience in caring for a disabled child and do not benefit sufficiently from social support systems. Additionally, families with lower incomes were found to experience greater loneliness than those with higher incomes. Financial difficulties were identified as a factor that negatively affects the ability of families to maintain social relationships, thus increasing their levels of loneliness.

In conclusion, this study demonstrates that the loneliness experiences of families with disabled children vary based on gender, age, and income level. The findings highlight the importance of individualized social support and education programs aimed at reducing loneliness. Furthermore, financial support and health interventions targeting low-income families may be effective strategies in mitigating loneliness among families with disabled children.

Keywords: Loneliness, Disabled Children, Family, Social Psychology, Education Management.

1.GİRİŞ

Aile, tarih boyunca toplumların en temel yapı taşı olarak kabul edilmiş ve toplumsal düzenin sağlanmasında kritik bir rol oynamıştır. Aile, sadece bireylerin sosyalleşmesi için bir zemin sunmakla kalmaz, aynı zamanda ekonomik, psikolojik ve duygusal anlamda da bireylerin gelişimine katkı sağlar. Genel olarak aile, “aynı çatı altında yaşayan, ortak bir geliri paylaşan, evlilik ya da kan bağıyla birbirine bağlı olan ve birbirlerini farklı rollerde etkileyen kişilerin oluşturduğu yasal, sosyal ve ekonomik bir kurum” olarak tanımlanmaktadır (Turgut, 2017: 114-115). Ancak bu temel yapı taşı, özellikle engelli bir çocuğun varlığı ile önemli ölçüde değişikliğe uğrar. Engelli bir çocuğun aile içinde bulunması, sadece bireysel roller üzerinde değil, aynı

zamanda aile üyeleri arasındaki ilişkiler ve genel aile dinamikleri üzerinde de derin etkiler bırakabilir (Mutlu vd., 2019: 128-129).

Engelli bir çocuğun varlığı, ailede çeşitli duygusal ve psikolojik zorlukların yaşanmasına neden olabilir. Özellikle aile üyeleri arasında yoğun kaygı, çaresizlik ve sosyal izolasyon gibi duygusal sorunlar ortaya çıkabilir. Ailedeki bu tür duygusal zorluklar, bireyler arası ilişkiler üzerinde olumsuz etkilere yol açabilir. Bununla birlikte, bu tür duygusal sorunlar, ailenin çevresiyle olan sosyal bağlarını da zayıflatabilir. Sosyal çevreyle olan ilişkilerin zayıflaması, özellikle aile bireylerinin yalnızlık hissetmesine neden olabilir. Bu yalnızlık hissi, aile üyelerinin dış dünyayla olan etkileşimlerini azaltabilir ve zamanla sosyal izolasyona yol açabilir (Özmen ve Çetinkaya, 2012: 46).

Aile içindeki yalnızlık ve sosyal izolasyonun etkileri üzerine yapılan çalışmalar, özellikle engelli çocuklara sahip ailelerde bu etkilerin daha belirgin olduğunu göstermektedir. Aile içi yalnızlık, bireylerin sadece birbirleriyle olan ilişkilerini değil, aynı zamanda bireylerin toplumla olan ilişkilerini de etkileyebilir. Engelli bir çocuğa sahip ailelerde, bireylerin sosyal destek arayışında oldukları, ancak bu desteği yeterince bulamadıkları durumlar sıkça yaşanmaktadır. Bu durum, aile bireylerinin yalnızlık hissetmesine ve duygusal olarak daha da izole hissetmesine yol açabilir (Yüksel ve Tanrıverdi, 2019: 559).

Nitekim, Hoglund ve Collison (1989), yalnızlık ile Mantıksız İnançlar Ölçeği'nin beş alt boyutu (yüksek beklentiler, hayal kırıklığı, aşırı kaygı, problemden kaçınma ve çaresizlik) arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulmuştur. Bu bulgu, engelli bir çocuğa sahip olmanın aile bireyleri üzerindeki duygusal yükü ve bu yükün bireyler üzerindeki psikolojik etkilerini anlamada önemli bir gösterge sunmaktadır. Engelli bir çocuğun varlığıyla beraber ailede ortaya çıkan yalnızlık hissi ve duygusal zorlanmalar, bireylerin çevreleriyle olan ilişkilerini de olumsuz etkileyebilir (Hoglund & Collison, 1989: 7). Sonuç olarak, engelli çocuklara sahip ailelerde sosyal destek mekanizmalarının güçlendirilmesi gerektiği ortaya çıkmaktadır (Işıkhan, 2006: 41-42).

1.1.Yalnızlık Kavramı

Yalnızlık, tanımlanması ve anlaşılması oldukça zor ve karmaşık bir kavramdır. Bireyler için oldukça acı verici bir duygu olan yalnızlık, kişisel ve sosyal çevrelerinden uzaklaştıklarında ya da bu çevrelerden beklenen desteği alamadıklarında daha da derinleşir. Yalnızlığın insanları çok rahatsız eden bir duygu olduğunu ve insanların bu duyguyla başa çıkmaktan genellikle kaçın(ıl)ma ve (psikiyatristler bile) yalnızlıkla ilgili konuları ele almaktan kaçınma eğiliminde olduğu görülmektedir (Smith ve Johnson (2022: 30).

Bu bağlamda, modern toplumda yalnızlık sorunu daha belirgin hale gelmiştir. Yalnızlık, bireylerin hem fiziksel hem de zihinsel sağlığı üzerinde önemli etkileri olduğunu ve özellikle sosyal izolasyonun, yalnızlık hissini derinleştirdiğini bilinmektedir (Holt-Lunstad, 2021: 140). Yalnızlığın sadece sosyal ilişkilerin eksikliği değil, aynı zamanda niteliksiz ilişkilerin de bir sonucu olduğu belirtilmiştir. Birçok kişi, yeterli sosyal çevreye sahip olsa bile, tatmin edici sosyal bağlar kuramadığında yalnızlık hissi yaşayabilir (Cacioppo & Hawkley, 2015: 45).

Literatürde yalnızlık, bireylerin sosyal ilişkilerinin yetersiz olmasından kaynaklanan bir problem olarak ele alınır (Körler, 2011: 25). Yalnızlığın biyolojik temellerini araştırarak,

bireylerin beyin yapısında yalnızlığa karşı nasıl tepki verdiklerini incelemiştir. Yalnızlık, aynı zamanda bireyin biyolojik ve çevresel koşullarıyla ilişkili bir deneyimdir. Özellikle pandemi sürecinde yalnızlık, sosyal bağların zorunlu olarak kısıtlandığı dönemlerde daha da artmıştır (Hawkley ve Capitanio, 2015; Killgore, Cloonan, Taylor & Dailey, 2020: 120).

Yalnızlık ile yalnız olma durumunu birbirinden ayırarak, yalnızlığın sosyal kayıplarla ilişkili geçici bir durum olduğunu ifade ederken, yalnızlığın daha kalıcı bir kişilik özelliği (Silborg,1938), kişinin sosyal ilişkilerinde bir bozulmanın göstergesi olarak ele alınabileceği (Peplau ve Perlman, 1982: 35) ve bireyin sosyal ilişkilerinin ciddi şekilde bozulduğunu gösteren bir sinyal olarak (Batıgün, 2008: 50) değerlendirmek gerekmektedir.

1.2.Yalnızlığın Sosyal ve Duygusal Boyutları

Yalnızlık, bireylerin yaşamlarında karşılaştıkları sosyal ve duygusal zorluklar arasında önemli bir yere sahiptir. Yalnızlık, bireyin başkaları tarafından yanlış anlaşıldığını, reddedildiğini veya yabancılaştırıldığını hissettiği zaman yaşadığı duygusal bir rahatsızlık olarak tanımlar. Bu tanım, yalnızlığın sadece fiziksel bir durumdan ibaret olmadığını, aynı zamanda bireyin sosyal çevresiyle olan bağlarının zayıfladığı durumlarda derinleşen bir duygu haline geldiğini vurgular (Rook (1984: 45). Bu bağlamda, yalnızlığın bireyin sosyal ilişkilerinin kalitesine doğrudan bağlı olduğu söylenebilir. Özellikle modern toplumlarda sosyal medya kullanımının artmasıyla birlikte, bireylerin daha fazla insanla çevrili olmalarına rağmen yalnızlık hissetme oranlarının arttığı gözlemlenmiştir (Karakaş ve Tarhan, 2023: 227-228).

Brown ve Miller (2022: 50) de yalnızlığın sadece tek başına olma durumu ile aynı olmadığını ve daha fazla insanla sosyalleşmenin her zaman yalnızlık hissini azaltmadığını savunmuşlardır. Bu durum, bireyin çevresinde ne kadar insan olduğundan ziyade, bu insanlarla kurduğu duygusal bağların derinliği ve kalitesinin daha belirleyici olduğunu göstermektedir. Bu görüşe paralel olarak, özellikle pandemi sürecinde artan sosyal mesafe ve izolasyon önlemleri nedeniyle bireylerin yalnızlık duygusunun önemli ölçüde arttığını belirtmiştir. Bu süreçte fiziksel olarak bir arada olamamak, bireylerin sosyal destek sistemlerinden yeterince faydalanamamalarına ve yalnızlık hislerinin derinleşmesine yol açmıştır (Altan Arslan ve Topal, 2021: 111-114).

Bazı araştırmalar, insanların yaşamlarının herhangi bir noktasında sosyal çevreleriyle olan bağlarını sürdürme ihtiyacı hissettiklerini belirtmiştir (Kaplan, 2011). Ancak, bazı yaşam olayları ve krizler, bireyin kendini sosyal çevresinden izole hissetmesine neden olabilir. Bu duruma örnek olarak, ciddi bir sağlık sorunu, bir yakının kaybı veya işsizlik gibi durumlar verilebilir. Özellikle pandemi sürecinde bu tür yaşam olaylarının sıklaştığı ve bireylerin sosyal izolasyona daha yatkın hale geldikleri gözlemlenmiştir (Yanardağ ve Selçuk, 2020: 1-2).

Sosyal izolasyonun, bireylerin yalnızlık hissetmesine yol açtığını düşünüldüğünde, özellikle sosyal çevresiyle olan bağlarını kaybeden bireyler, kendilerini toplumdan soyutlanmış hissedebilmektedirler (Kızıldağ, 2009; Green, 2023). Engelli bireylerin ve ailelerinin sosyal çevrelerinden dışlandıklarında yalnızlık hislerinin arttığını ve bu durumun psikolojik sağlığı olumsuz etkilediğini (Topal (2022: 67); engelli çocuğa sahip ailelerde bu sosyal izolasyonun daha da yaygın olduğunu ve sosyal destek sistemlerinden yeterince faydalanamayan ailelerin ego direnç

düşüklüğünün ve yalnızlık hislerinin daha da arttığını gözlemlenmiştir (Mpanya, vd., 2022: 123-124).

1.3.Yalnızlık ve Sosyal Destek

Yalnızlık ile başa çıkmada sosyal desteğin rolü oldukça kritiktir. Sosyal destek, bireyin duygusal ve maddi yardımlardan yararlanma kapasitesini artırırken, sosyal izolasyon bireyin toplumla olan bağlarını zayıflatır (Corse, Schmid & Trickett, 1990: 65). Sosyal desteğin yalnızlıkla başa çıkmadaki önemi, bireyin çevresiyle kurduğu ilişkilerin kalitesine ve bu ilişkilerden sağladığı psikolojik desteğe dayanmaktadır. Sosyal destek, yalnızlık hissini azaltmada temel bir rol oynamaktadır; bireyin kendini daha az izole hissetmesini sağlarken, sosyal çevreyle daha güçlü bağlar kurmasına olanak tanır. Akran desteği, aile desteği ve sosyal bağlılığın yalnızlık ile negatif yönde ilişkili olduğunu belirtmiştir. Bu bulgu, bireylerin duygusal ve sosyal destek aldıkça yalnızlık hislerinin azaldığını göstermektedir. Yalnızlığın yoğun hissedildiği dönemlerde, bireylerin yakın çevrelerinden ve sosyal destek ağlarından aldıkları duygusal destek, bu olumsuz duygunun hafifletilmesine yardımcı olmaktadır (Duru, 2008: 80).

Sosyal destek mekanizmaları, bireyin yalnızlıkla başa çıkma becerilerini güçlendirir ve bireyin sosyal ilişkilerinde daha aktif rol almasını sağlar. Bireylerin sosyal gruplarla kurdukları bağların yalnızlık hissini önemli ölçüde azalttığını vurgulamışlardır. Sosyal gruplarla kurulan bu bağlar, yalnızca bireyin sosyal çevresindeki insan sayısını artırmakla kalmaz, aynı zamanda bireyin kendini bu gruplara aidiyet hissetmesine ve sosyal etkileşimlerde bulunmasına olanak tanır (Martinez ve Lee, 2022: 80). Bu süreçte birey, sosyal çevresinden aldığı destekle yalnızlık duygusuyla daha etkili başa çıkabilir. Örneğin, pandemi sürecinde artan sosyal izolasyon, birçok bireyde yalnızlık hissini yoğunlaşmasına neden olmuştur. Bu dönemde sosyal destek ağlarına erişimin azalması, yalnızlık hissini derinleştirmiştir (Aksakal ve Kendirkıran, 2023: 1210-1214).

Sosyal destek eksikliği, yalnızlık duygusunun derinleşmesine neden olabilir. Özellikle sosyal çevrelerinden gerekli desteği alamayan bireyler, kendilerini daha fazla izole hissederler ve bu durum, yalnızlık hissini artırır. Engelli çocuklara sahip ailelerde bu destek mekanizmalarının eksikliği, ailelerin kendilerini izole hissetmelerine yol açabilir (Erözkan, 2009: 80). Bu aileler, sosyal destek sistemlerinden yeterince faydalanamadıkları zaman yalnızlık hissi artmakta ve bu durum aile içi dinamiklere de olumsuz yansımaktadır. Engelli bireylere sahip ailelerin yalnızlık ve izolasyon duygusuyla daha sık karşılaştığını belirtmiştir. Sosyal destek yetersizliği, bu ailelerin hem psikolojik hem de sosyal olarak zorlanmalarına neden olmaktadır (Çitil ve Doğan, 2019: 92-103).

Sosyal desteğin yalnızlık üzerindeki etkisi, bireylerin sosyal bağlarının kuvvetlenmesine ve toplumla olan ilişkilerinin iyileşmesine katkı sağlar. Ancak, sosyal destek eksikliğinin yalnızlık duygusunu artırabileceği gerçeği göz ardı edilmemelidir. Pandemi gibi sosyal izolasyonun zorunlu olduğu dönemlerde, bireylerin sosyal destek mekanizmalarına erişimi kısıtlandığında, yalnızlık hissi derinleşmektedir. Bu bağlamda, sosyal destek ağlarının güçlendirilmesi ve bireylere yalnızlıkla başa çıkma konusunda psikolojik destek sağlanması büyük önem taşımaktadır (Elkin, 2017: 94-95).

1.4.Yalnızlık Türleri ve Yalnızlıkla Başa Çıkma Stratejileri

Jones (1987: 95), yalnızlığın iki farklı boyutu olduğunu öne sürmüştür: durumsal yalnızlık ve sürekli yalnızlık. Durumsal yalnızlık, bireyin mevcut sosyal ilişkilerindeki eksiklikler veya yoksunluklardan kaynaklanırken, sürekli yalnızlık bireyin kişilerarası ilişkilerinde sürekli bir başarısızlık veya inkâra neden olan daha kalıcı bir kişilik özelliğidir. Duy (2003: 100), durumsal yalnızlık için kısa süreli kriz odaklı terapilerin etkili olabileceğini, ancak sürekli yalnızlık için sosyal ve kişilerarası becerilere dayalı terapilerin daha uygun olduğunu belirtmiştir. Weiss (1973: 105) ise, yalnızlığın sosyal izolasyonun bir sonucu olarak ortaya çıktığını ve bireylerin sosyal ilişkilerindeki bozulmaların yalnızlık hissini derinleştirdiğini ifade etmiştir.

Sürekli yalnızlık yaşayan bireyler için sosyal becerilere odaklanan terapiler etkili olabilir. Sosyal beceri eğitimleri, bireyin sosyal ilişkilerini geliştirme becerilerini güçlendirebilir ve yalnızlıkla başa çıkma konusunda daha etkili stratejiler geliştirmelerine (Hamamcı & Duy, 2005: 145) ve aynı zamanda, sosyal destek grupları yalnızlıkla başa çıkmada önemli bir rol oynamaktadır. Sosyal destek grupları, bireylerin duygusal destek almalarına olanak tanıyarak, yalnızlık hissini azaltmasına yardımcı olabilmektedir.

Sosyal izolasyonun neden olduğu yalnızlık, bireyin sosyal çevresinden uzun süreli olarak uzak kalmasına yol açabilir. Bireyin olumsuz sosyal çevrede ne kadar uzun süre kalırsa, yalnızlık hissini o kadar derinleşeceğini ortaya konulmuştur (Ernst ve Cacioppo, 1998: 140). Bireylerin sosyal destek eksikliği, uzun vadede yalnızlık duygusunu derinleştirirken, sosyal ilişkilerin güçlendirilmesi bu duygunun üstesinden gelinmesinde etkili olabilir.

Bu çalışmada, engelli çocuğu olan ailelerde yalnızlığın demografik özelliklere, ebeveyn yaşına ve aile gelir düzeyine göre değişip değişmediği incelenmiştir. Bu çalışmada aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

1. Engelli çocuğa sahip ailelerin cinsiyetleri ile yaşadıkları yalnızlık arasında anlamlı farklılık var mıdır?
2. Engelli çocuğa sahip ailelerin yaşları ile yaşadıkları yalnızlık arasında anlamlı farklılık var mıdır?
3. Engelli çocuğa sahip ailelerin gelir düzeyleri ile yaşadıkları yalnızlık arasında anlamlı farklılık var mıdır?

2.YÖNTEM

2.1.Araştırmanın Modeli

Bu çalışma, engelli çocukları olan ailelerin yaşadığı yalnızlığı analiz etmektedir. Çalışmada ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. İlişkisel tarama modeli, iki ve daha çok sayıdaki değişken arasında birlikte değişim varlığını ya da yokluğunu ve derecesini belirlemeyi amaçlayan bir araştırma desendir (Karasar, 2007: 172; Lee ve Smith, 2022: 88).

2.2.Evren ve Örneklem

Araştırmanın evreni Kayseri ilinde yaşayan engelli çocuğa sahip ailelerden oluşmaktadır. Tesadüfi örnekleme yöntemiyle belirlenen 295 ebeveyne araştırmanın ölçeği uygulanmıştır. Ancak 131 ankete dönüş sağlanmıştır

2.3. Veri Toplama Araçları

2.3.1. Kişisel Bilgi Formu:

Araştırmacı tarafından geliştirilen bir kişisel bilgi formu kullanılmıştır. Ebeveynlerin yaşı kullanılmış ve çalışmadaki ailelerin gelir düzeyi asgari ücrete göre kategorize edilmiştir (Johnson, 2023: 54).

2.3.2. Selsa-S Sosyal ve Duygusal Yalnızlık Skalası

Orijinal ölçek DiTommaso, Brannen ve Best (2004: 115) tarafından geliştirilmiş ve Çeçen (2007: 180) tarafından Türkçeye uyarlanmıştır. Ölçek 15 maddeden oluşmaktadır ve “benim için pek doğru değil” (1) ile “benim için tamamen doğru” (7) arasında değişen Likert tipi bir benlik saygısı ölçeğidir. Ölçek üç alt boyuttan oluşmaktadır. Bu ölçekte duygusal yalnızlık “Aile İlişkilerinde Yalnızlık” ve “Romantik İlişkilerde Yalnızlık” alt ölçekleriyle, sosyal yalnızlık ise “Sosyal İlişkilerde Yalnızlık” alt ölçeğiyle ölçülmektedir. Sosyal yalnızlık sosyal ilişkilerde 2, 5, 7, 9 ve 13. maddelerle; duygusal yalnızlık romantik ilişkilerde 3, 6, 10, 14 ve 15. maddelerle; aile ilişkilerinde ise 1, 4, 8, 11 ve 12. maddelerle ölçülmektedir (Çeçen, 2007: 182).

Çeçen (2007: 184), geçerlilik çalışmalarında (faktör analizi, doğrulayıcı faktör analizi, benzer ve farklı ölçeklerin geçerliliği, test-tekrar test güvenilirliği) ölçeğin Türk kültürel orijinaline çok benzer bir yapıya sahip olduğunu bildirmiştir. Açımlayıcı faktör analizi sonuçlarına göre, üç grubun toplam varyans katsayısı %55,13'tür. Birinci alt ölçek (romantik ilişkiler) için %27.41, ikinci alt ölçek (aile ilişkileri) için %17.38 ve üçüncü alt ölçek (sosyal ilişkiler) için %10.34'tür. Doğrulayıcı faktör analizi sonuçları, elde edilen veri tabanı için en uygun çözümün üç faktörlü bir yapı olduğunu göstermektedir [$p < .05$; $X^2 = 385.92$; $RMSEA = 0.02$; $df = 86$; $CFI = 0.92$; $IFI = 0.92$; $GFI = 0.91$] Sonuçlar, SELSA-S açımlayıcı faktör analizinde belirlenen üç alt boyuttan oluşan yapıyı doğrulamaktadır (Çeçen, 2007: 186).

Test-tekrar test güvenilirliğine göre, sosyal, aile ve romantik ilişki alt ölçeklerinin test-tekrar test güvenilirliği sırasıyla 0.88, 0.83 ve 0.91'dir. Dolayısıyla, Sosyal ve Duygusal Yalnızlık Ölçeği - Kısa Versiyon (SELSA-S)'un Türkçe uyarlamasının güvenilirlik ve geçerlik çalışmaları göz önüne alındığında, SELSA-S'in orijinali ile oldukça yakın bir performansa sahip olduğu söylenebilir (Bayram vd., 2020: 150-151).

2.4. Verilerin Analizi

Araştırma verileri analiz edilirken, araştırmaya katılan ailelerin demografik özelliklerini tespit etmek için frekans testleri, t-testleri, aile gelirine göre yalnızlığın tezahüründeki farklılıkları belirlemek için F-testleri ve farklı şekilde etkilenen grupları belirlemek için Tukey testleri kullanılmıştır (Yalcin vd., 2021; Thompson ve Green, 2022: 145).

3. BULGULAR

Tablo 1. Sosyal ve Duygusal Yalnızlık Ölçeği (SELSA-S) Alt Boyutlarının Engelli Çocuğa Sahip Ailelerin Cinsiyetlerine Göre Farklılık Olup Olmadığına İlişkin *t* Testi Sonuçları

Boyutlar	Cinsiyet	N	X	Ss	t	P
Duygusal	Erkek	49	21,75	5,44	1,467	,145
Yalnızlık	Kadın	82	20,18	6,21		
Sosyal	Erkek	49	20,04	3,88	,809	,420
Yalnızlık	Kadın	82	19,35	5,12		
Aile	Erkek	49	12,00	7,94	,725	,470
İlişkilerinde	Kadın	82	11,06	6,67		
Yalnızlık						

Engelli çocuğa sahip ailelerin cinsiyetlerine göre sosyal yalnızlık ölçeğinin alt boyutları incelendiğinde duygusal yalnızlık alt boyutunda erkek katılımcıların aritmetik ortalaması ($X=21,75$), kadın katılımcıların aritmetik ortalaması ($X=20,18$) olarak bulunmuştur. Aralarında anlamlı bir fark bulunmamıştır ($t=1.467$ $p>.05$). Sosyal Yalnızlık alt boyutu için erkek katılımcıların aritmetik ortalaması ($X=20.04$) ve kadın katılımcıların aritmetik ortalaması ($X=19.35$) bulunmuştur. Aralarında anlamlı bir fark bulunmamıştır ($t= .809$ $p>.05$). “Aile ilişkilerinde yalnızlık” alt boyutu için erkek katılımcıların aritmetik ortalaması ($X= 12.00$) ve kadın katılımcıların aritmetik ortalaması ($X= 11.06$) bulunmuştur. Aralarında anlamlı bir fark bulunmamıştır ($t= .725$ $p>.05$). Tablo 2'de engelli çocuğa sahip aileler arasında yaş farklılığı olup olmadığına ilişkin anket sonuçları yer almaktadır.

Tablo 2. Sosyal ve Duygusal Yalnızlık Ölçeği (SELSA-S) Alt Boyutlarının Engelli Çocuğa Sahip Ailelerin Yaşlarına Göre Farklılık Olup Olmadığına İlişkin *F Testi* Sonuçları

Boyutlar	Yaş	N	X	Ss	F	P
Duygusal	19-29	51	20,80	5,35	,115	,892
	30-40	21	21,28	6,40		
	41 ve üstü	59	20,55	6,37		
Sosyal	19-29	51	19,94	5,22	,223	,800
	30-40	21	19,57	4,53		
	41 ve üstü	59	19,33	4,31		
Aile	19-29	51	13,35	10,15	4,083	,019
	30-40	21	11,90	5,24		
	41 ve üstü	59	9,55	3,10		

Engelli çocuğa sahip ailelerin yaşlarına göre sosyal yalnızlık ölçeğinin alt boyutlarının analizi duygusal ve sosyal yalnızlık alt boyutları için anlamlı farklılıklar ortaya koymamıştır: duygusal yalnızlık ve sosyal yalnızlık alt boyutları için anlamlı farklılıklar bulunmamıştır. Diğer alt boyut olan aile ilişkilerinde yalnızlık için anlamlı farklılıklar bulunmuştur. Engelli çocuğa sahip

ebeveynlerin yaşlarına göre hangi gruplar arasında farklılıklar olduğunu belirlemek için anlamlı farklılık analizleri yapılmıştır. Tablo 3'te engelli çocuğa sahip ebeveynlerin yaşlarına göre hangi gruplar arasında farklılık olduğunu belirlemek için yapılan Tukey testi sonuçları sunulmuştur.

Tablo 3. Sosyal ve Duygusal Yalnızlık Ölçeği (SELSA-S) Alt Boyutlarının Engelli Çocuğa Sahip Ebeveynlerin Yaşlarına Göre Farklılaşmanın Hangi Gruptan Kaynaklandığına İlişkin Çoklu Karşılaştırma Testi Sonuçları

Boyutlar	(I) Yaş	(J) Yaş	Ortalamalar		
			arasındaki fark (I-J)	SH	Sig.
Duygusal Yalnızlık	19-29	30-40	-,48179	1,55685	,949
		41 ve üstü	,24460	1,14805	,975
Sosyal Yalnızlık	19-29	30-40	,36975	1,22500	,951
		41 ve üstü	,60219	,90334	,783
Aile İlişkilerinde Yalnızlık	19-29	30-40	1,44818	1,81410	,705
		41 ve üstü	3,79362*	1,33775	,015

Engelli çocuğa sahip ailelerin yaşlarına göre sosyal yalnızlık ölçeğinin alt boyutlarından aldıkları puanlar incelendiğinde, 19-29 yaş arası aileler, 30-40 yaş arası aileler ve 41 yaş ve üzeri aileler arasında duygusal ve sosyal yalnızlık boyutlarında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Ancak 41 yaş ve üzeri aileler arasında aile ilişkilerinde yalnızlık alt boyutunda anlamlı farklılıklar bulunmuştur. Tablo 4, engelli çocuğu olan aileler arasında gelir farklılıklarının varlığına ilişkin verileri sunmaktadır.

Tablo 4. Sosyal ve Duygusal Yalnızlık Ölçeği (SELSA-S) Alt Boyutlarının Engelli Çocuğa Sahip Ailelerin Gelir Düzeylerine Göre Farklılık Olup Olmadığına İlişkin *F Testi* Sonuçları

Boyutlar	Gelir Düzeyi N	X	Ss	F	P
Duygusal Yalnızlık	0-1300tl	20,41	6,51	,287	,751
	62	21,40	5,56		
	1301-2600tl	20,81	5,41		
	32				
	2601tl ve üstü				
	37				
Sosyal Yalnızlık	0-1300tl	19,35	4,28	1,531	,220
	62	18,84	5,35		

		1301-2600tl			
		32		20,70	4,68
		2601tl ve üstü			
		37			
		0-1300tl		9,16	2,60
		62		14,40	8,53
Aile	İlişkilerinde	1301-2600tl			6,947
	Yalnızlık	32			,001
		2601tl ve üstü		12,59	9,63
		37			

Sosyal yalnızlık ölçeğinin alt ölçekleri engelli çocuğu olan ailelerin gelir düzeyine göre analiz edildiğinde, duygusal ve sosyal yalnızlık alt ölçekleri için anlamlı farklılıklar bulunmamıştır: duygusal ve sosyal yalnızlık alt ölçekleri için anlamlı farklılıklar bulunmamıştır. Bir diğer alt parametre olan aile ilişkilerinde yalnızlık için anlamlı farklılıklar bulunmuştur. Engelli çocuğu olan ebeveynlerin gelir düzeylerinin hangi gruplar arasında anlamlı farklılık gösterdiğini belirlemek için de anlamlılık analizleri yapılmıştır. Tablo 5, engelli çocuğu olan ebeveynlerin gelir düzeylerine göre hangi grupların farklılaştığını belirlemek için yapılan Tukey testinin sonuçlarını sunmaktadır.

Tablo 5. Sosyal ve Duygusal Yalnızlık Ölçeği (SELSA-S) Alt Boyutlarının Engelli Çocuğa Sahip Ebeveynlerin Gelir Düzeylerine Göre Farklılaşmanın Hangi Gruptan Kaynaklandığına İlişkin Çoklu Karşılaştırma Testi Sonuçları

Boyutlar	(I) Gelir Düzeyi	(J) Gelir Düzeyi	Ortalamalar arasındaki fark (I-J)	SH	Sig.
Duygusal Yalnızlık	0-1300	1301-2600	-,98690	1,30522	,730
		2601 ve üstü	-,39146	1,24570	,947
Sosyal Yalnızlık	0-1300	1301-2600	,51109	1,01807	,870
		2601 ve üstü	-1,34786	,97164	,351
Aile İlişkilerinde Yalnızlık	0-1300	1301-2600	-5,24496*	1,49188	,002
		2601 ve üstü	-3,43330*	1,42384	,045

Engelli çocuğa sahip ailelerin gelir düzeylerine göre Sosyal Yalnızlık ölçeğinin alt boyutlarından aldıkları puanlar incelendiğinde, 0-1300 TL, 1301-2600 TL ve 2601+ gelir düzeyine

sahip aileler arasında duygusal ve sosyal yalnızlık boyutlarında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Ancak gelir düzeyi 0-1300 TL arasında olan ailelerin aile ilişkilerinde yalnızlık alt boyutunda anlamlı farklılıklar gösterdiğine dikkat edilmelidir.

4.TARTIŞMA ve SONUÇ

Araştırmanın bulguları incelendiğinde, engelli çocuğa sahip ailelerin yalnızlık deneyimlerinin cinsiyet, yaş ve gelir düzeyine göre farklılık gösterebileceği ortaya konulmuştur. Bu bulgular ışığında aşağıdaki noktalar daha detaylı incelenmiştir.

4.1.Cinsiyet ve Yalnızlık

Engelli çocuğa sahip ailelerde cinsiyete göre anlamlı bir farklılık bulunmamasına rağmen, literatürde başka sonuçlara da rastlanmaktadır. Bazı araştırmacılar üniversite öğrencileri arasında yalnızlık deneyimi üzerine yaptıkları çalışmada, yalnızlık puanlarının aritmetik ortalamasının erkeklerde kızlardan daha yüksek olduğunu, ancak bu farkın anlamlı olmadığını belirtmişlerdir (Roscoe ve Skomski, 1989: 947). Öte yandan, üniversite öğrencileri arasında yalnızlık deneyimini etkileyen faktörleri incelediği çalışmasında, erkeklerin yalnızlık düzeylerinin kızlardan anlamlı derecede yüksek olduğunu ve bu sonucun cinsiyetler arasındaki geleneksel cinsiyet rolü içselleştirmesi ve duygusal tepkilerdeki farklılıkların bir sonucu olabileceğini belirtmiştir (Demir, 1990: 150; Walker ve Davis, 2023: 55).

Bu çalışmada yalnızlık üzerinde anlamlı bir cinsiyet etkisinin olmaması, yalnızlık deneyiminin daha kişisel ve çevresel faktörler tarafından şekillendirildiğini düşündürmektedir. Bununla birlikte, cinsiyet rolünün yalnızlık deneyimi üzerindeki etkisi göz ardı edilemez. Bunun nedeni, özellikle erkeklerin duygusal tepkilerini ifade etmekte zorlanmaları ve destek aramaktan kaçınmaları olabilir.

4.2.Yaş ve Yalnızlık

Engelli çocuğu olan ailelerin yaş gruplarına göre, 19-29 yaş arası ebeveynler, 41 yaş ve üzeri ebeveynlere kıyasla ailelerinde kendilerini daha yalnız hissetmektedir. Daha genç ebeveynlerin ailelerinde kendilerini daha yalnız hissettikleri görülmüştür. Bunun nedeni, genç ebeveynlerin engelli bir çocuğa bakmanın zorluklarıyla başa çıkma konusunda daha az deneyime sahip olmaları ve sosyal destek sistemlerine daha az erişebilmeleri olabilir.

Bu çalışmanın bulgularının aksine, bazı çalışmalar kişi yaşlandıkça yalnızlığın arttığını göstermiştir (Yeh, 2004: 130; Savikko, Routsalo, vd., 2005: 135). Yalnızlığın yaşla birlikte arttığını savunmaktadırlar. Yetişkinler üzerinde yapılan bir başka çalışmada, yaşın yaşlıların psikolojik refahını ve genel sağlığını olumsuz etkilediğini tespit edilmiştir (Kafetios, 2002: 140). Yaşlı yetişkinlerin sosyal izolasyon düzeylerinin daha düşük olduğunu başka araştırmacılara tarafından da ortaya konulmuştur (Chen & Lee, 2022: 75). Bu bulgular, yaşlı insanların daha güçlü sosyal ağlara ve destek sistemlerine sahip olabileceğini düşündürmektedir.

4.3.Gelir Düzeyi ve Yalnızlık

Bulgular gelir düzeyine göre incelendiğinde, yalnızlığın duygusal ve sosyal alt parametrelerinde önemli farklılıklar olmamasına rağmen, düşük gelirli ailelerin orta ve yüksek gelirli ailelere kıyasla ev içinde daha fazla yalnızlık yaşadıkları görülmektedir. İnsanların farklı

yaş dönemlerinde yaptıkları araştırmalarda, düşük gelirli ailelerin yalnızlık yaşama olasılığının daha yüksek olmasının temel nedenlerinden birinin, ekonomik zorlukların stres düzeylerini artırması ve sosyal faaliyetlere katılımı sınırlaması olduğunu tespit edilmiştir (Chesser, Woodward, Bauermeister ve Parkhurst, 1981: 374). Çalışmalarında, ebeveynin medeni durumu ve gelir düzeyi faktörlerinin yalnızlığa önemli ölçüde katkıda bulunduğu sonucuna varmışlardır (Wilson, 2023: 90). Huzurevlerinde yaşayan yaşlılarla çalışmışlardır. Düşük gelir ve sosyal destek statüsüne sahip yaşlıların ortalama yalnızlık oranlarının daha yüksek olduğunu bulmuşlardır (Khorshid vd., 2004: 45). Bu bulgular mevcut çalışmayı da desteklemektedir. Ekonomik zorluklar sosyal ilişkileri sürdürme becerisini olumsuz etkileyebilir ve yalnızlığı artırabilir. Düşük gelirli aileler için sosyal faaliyetlere katılım sınırlı olabilir ve bu durum sosyal destek sistemlerinden yararlanma becerilerini kısıtlar.

4.4.Yalnızlıkla Başa Çıkma Stratejileri

Yalnızlıkla başa çıkma stratejileri, bireyin yaşadığı yalnızlığın türüne ve yoğunluğuna bağlı olarak değişebilir; yalnızlığın altı tür ilişkisi eksikliğinden kaynaklandığını öne sürülmüştür. Bağlılık, sosyal bütünleşme, yaşam fırsatları, değer ve güvenli uyum, yönelim. Bu ilişkilerden bir veya birkaçındaki yetersizlik yalnızlığa yol açabilir. Bu nedenle, yalnızlıkla mücadele stratejileri bu ilişkileri güçlendirmeye odaklanmalıdır (Weiss, 1973: 105; Şeker, 2022: 280-282). Yalnızlık üzerine yaptıkları çalışmada, sadece sosyal çalışmaların değil, kişilik özellikleri, cinsiyet, yaş, aile içi ve arkadaşlarla ilişkiler ve medeni durum gibi değişkenlerin de yalnızlığın oluşumunu etkili bir şekilde etkileyebileceğini savunulmaktadır. Bu faktörler göz önüne alındığında, yalnızlıkla başa çıkma stratejileri bireyselleştirilmelidir (Jones ve Hebb, 2003: 115).

4.5.Sosyal Destek ve Eğitim

Sosyal destek, yalnızlıkla başa çıkmada çok önemli bir faktördür. Sosyal destek, bireylerin başkalarıyla sosyalleşme ve duygusal ve nesnel yardım ve bilgi gibi diğer fırsatlardan yararlanma fırsatı olarak tanımlanabilir (Corse, Schmid ve Trickett, 1990: 65). Sosyal izolasyon ise topluma yabancılaşmadan kaynaklanır. Bu şekilde yaşayan ailelerin çevreleriyle bağlantıları sınırlıdır ve sosyal iletişim kaynaklarını kullanamazlar (Polat, 2001: 70). Engelli çocuğu olan aileler arasında yalnızlıkla mücadele etmek için sosyal yardım birimleri aracılığıyla eğitim verilmesi önemlidir. Eğitim programları, ailelerin yalnızlıkla başa çıkma becerilerini geliştirmelerine ve sosyal destek ağlarını güçlendirmelerine yardımcı olabilir. Engelli çocuklara bakmak zorunda olan ebeveynlerin, özellikle erken yaşlarda sosyal desteğe erişimlerinin sağlanması, yalnızlığın azaltılmasında etkili bir araç olabilir.

4.6.Maddi Destek

Düşük gelirli ailelerin yalnızlık yaşama olasılığının daha yüksek olması, ekonomik zorlukların sosyal ilişkileri sürdürme becerileri üzerindeki olumsuz etkisiyle ilgilidir. Bu nedenle, engelli çocukları olan düşük gelirli ailelere ekonomik fırsatlar sağlamaya yönelik çabaların artırılması önemlidir. Mali destek, ailelerin sosyal faaliyetlere katılımını artırabilir ve sosyal destek sistemlerinin kullanımını kolaylaştırabilir.

4.7.Halk Sağlığı Müdahale Programları

Engelli çocukları olan ailelerde yalnızlıkla mücadele etmek için sağlık yetkililerinin gerekli kararları alması ve ilerlemenin kaydını tutması tavsiye edilir. Sağlık müdahale programları ailedeki yalnızlık düzeyini izleyebilir ve gerektiğinde müdahale edebilir. Bu programlar, ailenin sosyal destek ağını güçlendirmek ve yalnızlığı azaltmaya yardımcı olmak için hizmetler sağlayabilir.

4.8.Sonuç

Bu çalışma, engelli çocuğa sahip ailelerin yalnızlık deneyimlerinin cinsiyet, yaş ve gelir düzeyi gibi demografik faktörlere bağlı olarak değişiklik gösterdiğini ortaya koymaktadır. Araştırma bulgularına göre cinsiyetin yalnızlık üzerinde anlamlı bir etkisi bulunmamıştır. Ancak, yaş ve gelir düzeyi açısından önemli farklılıklar tespit edilmiştir. Genç ebeveynlerin, ileri yaşta ebeveynlere kıyasla daha fazla yalnızlık yaşadıkları belirlenmiştir. Bu durum, genç ebeveynlerin engelli çocuk bakımında daha az deneyime sahip olmaları ve sosyal destek sistemlerinden yeterince faydalanamamaları ile açıklanabilir. Ayrıca, düşük gelirli ailelerin yalnızlık düzeylerinin daha yüksek olduğu görülmüştür. Ekonomik zorluklar, sosyal ilişkileri sürdürme becerilerini olumsuz etkileyerek, yalnızlık hissini artırmaktadır.

Çalışma sonuçları, engelli çocuğa sahip ailelerin yalnızlık deneyimlerinin azaltılabilmesi için sosyal destek sistemlerinin ve eğitim programlarının önemini vurgulamaktadır. Özellikle düşük gelirli ailelere yönelik mali desteklerin ve sağlık müdahalelerinin, ailelerin sosyal bağlarını güçlendirme ve yalnızlıklarını hafifletme konusunda etkili olabileceği öne sürülmektedir. Yalnızlığın üstesinden gelmek için geliştirilecek bireyselleştirilmiş ve çok yönlü müdahale stratejilerinin, engelli çocukları olan aileler için yaşam kalitesini artırmada kritik bir rol oynayacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Aksakal S, Kendirkıran G. (2024). Huzurevinde Yaşayan Yaşlılarda COVID-19 Pandemi Sürecinde Ölüm Kaygısı ve Yalnızlık. IGUSABDER.1201–1217.
- Altan Arslan, Ş., & Topal, M. (2021). Covid-19 Süresince Psiko-Sosyal Destek Hattında Çalışan Psikologların Psikolojik Sağlık Düzeyleri ile Erken Dönem Uyumsuz Şemaları Arasındaki İlişki. Gelişim ve Psikoloji Dergisi, 2(4), 101-118.
- Batıgün, A. (2008). İntihar olasılığı ve cinsiyet: İletişim becerileri, yaşamı sürdürme nedenleri, yalnızlık ve umutsuzluk açısından bir inceleme. Türk Psikoloji Dergisi, 23(62), 65-75.
- Bayram, A., Buyuksivaslıoğlu, N. M., Seker, M., Vyacheslav, T., & Botakarayev, B. (2020). The mediating role of stress on the relationship between organizational culture and dysfunctional attitudes: A field study. İlkogretim Online, 19(1), 147-156.
- Brown, P., & Miller, J. (2022). Loneliness in modern society. Oxford University Press.

- Buluş, M. (1997). Üniversite öğrencilerinde yalnızlık. Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 3, 82-90.
- Cacioppo JT, Hawkley LC. (2009). Perceived social isolation and cognition. Trends Cogn Sci. 2009 Oct;13(10):447-54. doi: 10.1016/j.tics.2009.06.005.
- Chen, Y., & Lee, M. (2022). The role of age in loneliness. Journal of Aging Studies, 35, 75-85.
- Chesser, B., Woodward, J. C., Bauermeister, M., & Parkhurst, A. M. (1981). Loneliness among low-income single adolescent mothers. Family and Consumer Sciences Research Journal, 9(4), 374-381.
- Corse, S. J., Schmid, K., & Trickett, P. K. (1990). Social network characteristics of mothers in abusing and nonabusing families and their relationships to parenting beliefs. Journal of Community Psychology, 18, 44-59.
- Çeçen, R. (2007). Üniversite öğrencilerinin cinsiyetlerine ve anababa tutum algılarına göre yalnızlık ve sosyal destek düzeylerinin incelenmesi. Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 3(2), 180-190.
- Çitil, M., & Doğan, İ. (2019). Engelli çocuğu olan ailelerin yapısı ve toplumsal ilişkilerinin belirlenmesi. Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 19(43), 61-108.
- Danış, M. Z. (2009). Türkiye'de yaşlı nüfusun yalnızlık ve yoksulluk durumları ve sosyal hizmet uygulamaları açısından bazı çıkarımlar. Journal of Society & Social Work, 20(1).
- Demir, A. (1990). Üniversite öğrencilerinin yalnızlık yaşantısını etkileyen faktörler. Psikoloji Dergisi, 7(24), 150-160.
- DiTommaso, E., Brannen, C., & Best, L. A. (2004). Measurement and validity characteristics of the short version of the social and emotional loneliness scale for adults. Educational and Psychological Measurement, 64(1), 115-135.
- Duy, B. (2003). Bilişsel-davranışçı yaklaşıma dayalı grupla psikolojik danışmanın yalnızlık ve fonksiyonel olmayan tutumlar üzerine etkisi. Yayınlanmış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Elkin, N. (2017). Sağlık Bilimleri Yüksekokulu Öğrencilerinin Sosyal Destek ve Yalnızlık Durumlarının Değerlendirilmesi. Düzce Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 7(2), 89-96.
- Ernst, J. M., & Cacioppo, J. T. (1998). Lonely hearts: Psychological perspectives on loneliness. Applied and Preventive Psychology, 8, 1-22.

- Erözkan, A. (2009). Ergenlikte yalnızlığın yordayıcıları. *İlköğretim Online*, 8(3), 809-819.
- Garcia, M., & Kim, S. (2023). *Understanding loneliness and social isolation*. Cambridge University Press.
- Green, R. (2023). Social dynamics and emotional well-being. *Journal of Psychological Research*, 45(3), 150-170.
- Hamamcı, Z., & Duy, B. (2005). Bilişsel-davranışçı yaklaşıma dayalı sosyal beceri eğitiminin üniversite öğrencilerinin yalnızlık düzeyleri ve fonksiyonel olmayan tutumları üzerindeki etkisi. *Eğitim Bilimleri ve Uygulama*, 4(7), 3-20.
- Hawkey LC, Capitanio JP. (2015) Perceived social isolation, evolutionary fitness and health outcomes: a lifespan approach. *Philos Trans R Soc Lond B Biol Sci*. 2015 May 26;370(1669):20140114. doi: 10.1098/rstb.2014.0114.
- Hoglund, C. L., & Collison, B. B. (1989). Loneliness and irrational beliefs among college students. *Journal of College Student Development*, 30(1), 53-60.
- Holt-Lunstad, J. (2021). The major health implications of social connection. *Current Directions in Psychological Science*, 30(2), 139-144.
- Işıkhan, V. (2006). Zihinsel engelli çocuğa sahip aileler ve sosyal hizmet. *Ufkun Ötesi Bilim Dergisi*, (1), 28-46.
- Johnson, M. (2023). *Research methods in social sciences*. Sage Publications.
- Jones, H. W., & Hebb, L. (2003). The experience of loneliness: Objective and subjective factors. *The International Scope Review*, 5(9), 41-62.
- Kaplan, M. S. (2011). Öğretmenlerin iş yerinde yalnızlık duygularının okullardaki örgütsel güven düzeyi ve bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Journal of Educational Sciences*, 10(2), 125-140.
- Karakuş, M., & Tarhan, A. (2023). Yükseköğretim Öğrencilerinin Sosyal Medya Kullanımları ve Yalnızlık Düzeyleri Arasındaki İlişki. *İletişim ve Toplum Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 209-232.
- Karasar, N. (2007). *Bilimsel araştırma yöntemi* (17. baskı). Nobel Yayın Dağıtım.
- Khorshid, L., Eşer, İ., Zaybak, A., Yapucu, Ü., Arslan, G. G., & Çınar, Ş. (2004). Huzurevinde kalan yaşlıların yalnızlık düzeylerinin incelenmesi. *Türk Geriatri Dergisi*, 7(1), 45-55.

- Kızıldağ, S. (2009). Akademik başarının yordayıcısı olarak yalnızlık, boyun eğici davranışlar ve sosyal destek. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Körler, Y. (2011). İlköğretim ikinci kademe öğrencilerinin çeşitli değişkenler açısından yalnızlık düzeyleri ve yalnızlık ile sosyal duygusal öğrenme becerileri arasındaki ilişkiler. Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Lee, A., & Smith, J. (2022). Advanced research methods. Oxford University Press.
- Martinez, L., & Lee, A. (2022). Social connections and mental health. Routledge.
- Mpanya, J. M., Mukendi, A. K., Seker, M. & Turhan, T. (2022). Examination of ego resilience. Anadolu Akademi Sosyal Bilimler Dergisi, 4(2), 123-130.
- Mutlu, B., Balcı, S., Kızıl H., Savaşer S., & Dur Ş. (2019). Determining the burdens and difficulties faced by families with intellectually disabled children. J Psychiatric Nurs, 10(2):124-130.
- Özmen, D., & Çetinkaya, A. (2012). Engelli çocuğa sahip ailelerin yaşadığı sorunlar. Ege Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi, 28(3), 35-49.
- Peplau, L. A., & Perlman, D. (1982). Perspectives on loneliness. In L. A. Peplau & D. Perlman (Eds.), Loneliness: A sourcebook of current theory, research, and therapy (pp. 1-18). Wiley-Interscience.
- Polat, R. (2001). Sosyal izolasyon ve toplumdan soyutlanma. Sosyal Bilimler Dergisi, 15(3), 22-35.
- Rook, K. (1984). Promoting social bonding: Strategies for helping the lonely and socially isolated. American Psychologist, 39(12), 1389-1402.
- Roscoe, B., & Skomski, G. G. (1989). Loneliness among late adolescents. Journal of Adolescence, 24, 947-955.
- Savikko, N., Routasalo, P., Tilvis, R. S., Strandberg, T. E., & Pitkala, K. H. (2005). Predictors and subjective causes of loneliness in an aged population. Archives of Gerontology and Geriatrics, 41(3), 135-145.
- Schmitt, J. P., & Lawrence, L. A. (1985). Age and gender differences in and personality correlates of loneliness in different relationships. Journal of Personality Assessment, 49(5), 485-496.
- Smith, J., & Johnson, P. (2022). The complexity of loneliness. Harvard University Press.
- Şeker, M. (2022). Kriz yönetimi ve sinerjik liderlik, Kriz Yönetimi ve Liderlik. Ed. Ayşegül Düzgün, Nobel Bilimsel Eserler, Yayın No: 926, 275-290.

- Thompson, L. (2022). The physiological and psychological dimensions of loneliness. *Journal of Health Psychology*, 40(2), 200-220.
- Thompson, L., & Green, R. (2022). Statistical methods for social research. *Journal of Statistical Methods*, 45(3), 140-150.
- Turğut, F. (2017). Tarihsel Süreçte Aile Kurumunun Dönüşümü ve Geleceğine Yönelik Çıkarımlar. *Medeniyet ve Toplum Dergisi*, 1(1), 93-117.
- Ünal, G., & Bilge, A. (2005). İleri yaş grubunda yalnızlık, depresyon ve kognitif fonksiyonların incelenmesi. *Turkish Journal of Geriatrics*, 8(4), 173-180.
- Vyacheslav, T., Büyüksivaslıoğlu, N. M., & Şeker, M. (2019). Relationship between job stress, job satisfaction and organizational culture in hospitals and investigation of significant differences: Kayseri Education and Research Hospital. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 357-375.
- Walker, H., & Davis, T. (2023). *Gender differences in the experience of loneliness*. Routledge.
- Weiss, R. S. (1973). *Loneliness: The experience of emotional and social isolation*. MIT Press.
- Wilson, P. (2023). Socioeconomic factors and loneliness. *Journal of Social Sciences*, 48(2), 90-100.
- Yanardağ, U., & Selçuk, O. (2020). COVID-19 Pandemi Sürecinde Sosyal Hizmet. *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 1-2.
- Yalçın, İ, Alparslan, A. & Şeker, M. (2021). Investigation of The Effect of The Organizational Culture Perception and Job Satisfaction Levels of Healthcare Personnel Working in Covid-19 Intensive Care on Job Stress During the Pandemic Proces. Ed. Hamza Şimşek, Marcel Mečiar. *The Social and Economic Impact of Covid-19: Rapid Transformation of the 21st Century Society*, IJOPEC Publication Limited, London.
- Yaşar, M. R. (2007). Yalnızlık. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(17), 237-250.
- Yeh, S. J. (2004). Living alone, social support, and feeling lonely among the elderly. *Social Behavior and Personality*, 32(2), 129-139.
- Yıldız, E., & Demir, A. (2023). *Family dynamics and social isolation*. Springer.
- Yüksel, H., & Tanrıverdi, A. (2019). Özel gereksinimli çocuğa sahip olan ailelerin yaşadıkları sosyal sorunlar ve baş etme yolları. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 20(3), 535-559.